

RĂSPUNSUL FILOSOFIEI ȘI TEOLOGIEI LA DILEMA NATURII UMANE

Conf. univ. dr. Mihai HANDARIC

*Facultatea de Științe Umaniste și Sociale, Universitatea „Aurel Vlaicu”
Arad, mihaihandaric@yahoo.com*

ABSTRACT: The Answer of Philosophy and Theology to the Dilemma of Human Nature.

The work analyzes human nature from the perspective of thinkers throughout history. It is evaluated the perspective of Greek philosophy which recognizes that human nature has an ontological problem. Plato and Aristotle believed that reason has the responsibility to rule man. The author also discussed Oriental Chinese philosophy which has different perspectives on human nature. Some hold that man is born with a neutral nature (Confucius), others that he has a good nature (Mencius), and others that human nature is inherently evil (Xunzi and the Legalist School). But they all agree that man has a problem with doing good, either because of his nature or because of external factors. Then modern philosophers were analyzed, some of whom accept the metaphysical dimension of human nature, and others reject it. Immanuel Kant claims that man is born with a moral impulse, which is transmitted to him from a metaphysical reality. Kierkegaard argues for the existence of the spiritual-religious dimension of human nature. Man needs a leap of faith to be free. Thinkers of the 19th and 20th centuries generally disputed the existence of a fixed nature. Charles Darwin played an important role in changing the perspective on human nature through his Theory of Evolution, which holds that human ancestors were primitive beings that evolved over time. It is thus sought to identify man with animals. Postmodern philosophy thus challenges the uniqueness of human nature, created in the likeness of God (Gen 1:26-27). Peter Singer expands morality by defending the animal rights. In postmodernism, a redefinition of morality is attempted, thus aiming to ignore biblical morality. The claims of so-called practical ethics to the novelty of postmodernism are contradicted by the author. Old moral questions include the so called new questions. Philosophers who argue for an external solution to the problem of human nature have been introduced. Finally, the author presents the perspective of Christian theology, which claims that human nature is

morally conditioned. The Bible claims that in the beginning there was a time when man was not evil. Genesis 1-3 does say that man is currently in a state of moral alienation. He experiences a real moral guilt, which alienated man from himself, from others, and from God. Violence is a symptom of human abnormality. The Bible talks about the consequences of the fall (Deut 28:2-4, Deut 28:15-20) but also about the solution to the problem of fallen human nature. It describes a personal God who, in His love for man, sacrificed His Son - Jesus Christ, on a cross, in history. Christ's death resolved man's moral guilt (John 3:16, cf. Acts 4:12). Through regeneration human nature acquires a new nature (Col 3:9-10) that manifests altruistic and theocentric (Gal 5:22-23).
Keywords: *Human nature, problem, philosophy, theology, oriental philosophy, theology*

Introducere

Pentru început vom explica termenii din titlul lucrării și relația dintre ei. Conceptul despre natura umană se referă esența a ceea ce înseamnă a fi uman. În ce privește natura umană, părerile sunt împărțite, pentru că unii cercetători contestă că ar exista așa ceva ca esența umană. Natura umană se referă la dispozițiile și caracteristicile fundamentale pe care oamenii le au în mod natural, incluzând gândirea, emoțiile și acțiunile.¹

Prin *Drepturile omului* avem în vedere acele convenții stabilite de comun acord în comunitatea umană² care fac posibilă conviețuirea și împlinirea în societate alături de ceilalți. Când ne referim la dilema naturii umane avem în vedere dificultatea omului în a respecta legile. Semnificația cuvântului dilemă în *DEX* este: „raționament cu două soluții, dintre care trebuie aleasă una, deși ambele duc la aceeași concluzie.”³ Am aplicat termenul la explicarea naturii umane, deoarece, așa cum vom observa, părerile sunt împărțite în legătură cu originea naturii umane. Unii susțin că natura umană este neutră, rea sau bună în sine.

1 „Human nature Definition & Meaning”, în Merriam-Webster Dictionary în <https://www.merriam-webster.com>, accesat 23 iulie 2022.

2 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Drept bisericesc*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014, pp.225-264.

3 Dumitru Mazilu, *Drepturile omului: concept, exigențe și realități contemporane*, Lumina Lex, 2000, pp. 5,40. Vezi și „Dilemă - definiție și paradigmă” în <https://dexonline.ro>, accesat 23 iulie 2022.

Înțelegerea naturii umane a fost una din preocupările principale a filosofilor de-a lungul timpului. Ea se află și astăzi în centrul atenției. Preocupările se extind la mai multe domenii: istorie, filosofie, științele naturii și științele sociale. Toate încearcă să ofere explicații plauzibile referitoare la natura umană.

Vom vedea că în mod tradițional, natura umană este evaluată moral, luându-se în considerare atributele umane. Însă aceste atribute diferă de la o societate la alta, funcție de cultura și religia fiecăreia. Aceste atribute descriu modul în care omul se raportează la semenii săi, și dacă este dispus să se conformeze standardelor impuse pentru conviețuirea în condiții corespunzătoare, care să vizeze binele comun.

În zilele noastre specialiștii discută natura umană având în vedere rolul genelor din zestrea biologică a individului,⁴ precum și rolul mediului în care acesta trăiește. Natura umană este prezentată din două perspective: moștenire biologică și alimentație – hrănire.

În lucrarea de față, dorim să analizăm părerile filosofilor referitoare la natura umană de-a lungul istoriei, pentru a vedea dacă există o așa numită problemă anunțată de noi în titlu. Vom căuta să vedem dacă omul are o problemă de natură morală în relație cu lumea înconjurătoare. Se va lua în considerare filosofia greacă, filosofia orientală chineză, și filosofia modernă și postmodernă. În ultima parte, ne vom concentra asupra răspunsului oferit de Biblia creștină în legătură cu problema naturii umane. Vom prezenta și soluția Scripturii creștine la așa numita problemă a naturii umane.

Natura omului în filosofia greacă

Conceptul de natură ca standard de evaluare a realității a început odată cu filosofia greacă. După cum vom observa gânditorii greci socratici recunosc în general că natura omului are o problemă. Omul nu face binele în mod natural, ci trebuie să lupte pentru a fi bun și a face bine. Soluțiile propuse de filosofi și gânditori sunt diferite, însă concluzia filosofilor greci socratici este că natura umană are un defect ontologic.⁵

4 Philip C. Turner, Alexander G. McLennan, Andy Bates, Mike White, *Molecular Biology*, New York, Taylor and Francis Group, 2005, pp. xi-xiv, 105-117.

5 Plato, *Republic*, Robin Waterfield, trans., Oxford: Oxford University Press, 2008, pp. 44-56, 224-259. Vezi și J. P. Moreland, Scott B. Rae, *Body & Soul: Human Nature the Crisis in Ethics*, Dowers Grove: InterVarsity Press, 2000, pp. 20, 75-96, 199-230.

Aristotel

Un rol important în dezvoltarea temei în antichitatea târzie, în Evul Mediu, și chiar până în zilele noastre, l-a avut *teleologia* lui Aristotel. Filosoful susținea că omul se naște ca o ființă amorală.⁶ Teleologia este doctrina filosofică conform căreia totul în natură are un anumit scop o cauză finală. Din această perspectivă se discută despre relația dintre divinitate și natura umană. Aristotel spunea că natura umană este o realitate oarecum separată de individ, care face ca oamenii să devină ceea ce ei devin. Omul este analizat în termenii unor cauze finale și formale. Divinitatea care crează natura umană are anumite obiective care vizează până și felul în care omul să trăiască în mod natural. Natura umană este privită ca o realitate ideală externă lumii vizibile, care prescrie o anumită formă pentru om. În termeni filosofici, vorbim despre o abordare metafizică a naturii umane.

Se pare că Aristotel s-a influențat de la filosofii dinaintea lui. El ne infomează că primul care a studiat natura umană a fost Socrate, care a încercat să explice modul în care omul ar putea să trăiască cât mai bine. Din punctul lui Socrate de vedere viața împlinită presupune folosirea rațiunii.⁷ Ulterior Școala Socratică a influențat filosofia Evului Mediu, filosofia islamică și filosofia ebraică.

Din perspectiva lui Platon și Aristotel sufletul omului are două părți: una rațională și cealaltă a dorințelor și pasiunilor, asemănătoare animalelor. Atât Aristotel cât și Platon susțineau că spiritul (*thumos*) se deosebește de celelalte pasiuni (*epithumia*).⁸

Din perspectiva lui Platon, sufletul este alcătuit din trei părți: *epithumia* – sediul dorințelor și al pasiunilor (*apetitul*), *thumos* – aspectul agresiv și irascibil al curajului, și *logistikon* – elementul rațional, nemutitor și divin. Platon încearcă și o localizare a fiecărei părți în trup. Rațiunea este localizată la cap, *epithumia* sau apetitul este localizat la partea inferioară a

6 Aristotle, *Nicomachean Ethics*, Indianapolis & Cambridge: Hackett Publishing, 2014, p. 1. Vezi și „Summary Aristotle on Human Nature. From Mind to Anatomy,” pp. 319-321, în <http://filosofia.flu.cas.cz>, accesat 26 iulie 2022.

7 Plato, *Republic*, pp. Lxi, 3-28.

8 Aristotle, *Physics*, Indianapolis & Cambridge: Hackett Publishing, 2018, pp. 20-21, 221. Vezi și Aristotle, *Nicomachean Ethics*, p. 1. „Summar Nicolae Sfetcu, *Platon, Republica: Despre justiție – Dialectica și educația*, Multimedia Publishing, 2022, p. 19.

trupului, în timp ce spiritul în parte de mijloc a trupului.⁹ Pentru ca omul să acționeze corespunzător, rațiunea trebuie să conducă celelalte părți ale ființei umane. Filosofii sunt considerați clasa superioară din societate care ar trebui să conducă și să contribuie la crearea unei societăți umane împlinite și prospere.

Perspectiva lui Aristotel asupra naturii umane, este acceptată în mare parte de specialiști și în zilele noastre.¹⁰ Aristotel a făcut cele mai importante afirmații despre natura umană, care au fost acceptate de-a lungul timpului. Complexitatea discursului său cu privire la natura umană conturează direcțiile pe care le va urma studiul acestei teme în istorie. Din punctul lui de vedere, omul se deosebește de animale datorită rațiunii (*logosului*) și a sufletului (*psyche*). Iar responsabilitatea omului este de a actualizarea sufletul sub influența rațiunii.

Pe baza concepției sale despre om, filosofi medievali aristotelieni au susținut că omul este un *Animal Rațional*.¹¹ Omul este un animal conjugal, care se cuplează la o vârstă adultă. Pentru că este un animal social, omul își construiește o casă (*oikos*), iar în cazuri mai fericite construiește un clan care va fi condus după un sistem patriarhal.

Trăind în comunitate, omul este privit de asemenea ca un animal politic, având tendința de a forma comunități mai complexe (orașe), care vor formula sisteme legislative necesare pentru conviețuire. Aceste comunități vor dezvolta reguli specifice pentru o repartizare corespunzătoare a muncii. În acest tip de organizare socială, omul va trebui să se folosească de rațiune.

Un alt aspect demn de luat în seamă în reflecția aristoteliană este că omul este un animal *mimetic*, care se folosește de imaginație pentru a formula legi și pentru a conduce. În cartea sa *Poetică*, Aristotel vorbește despre două tipuri de mimetică: imitația naturii și stilizarea naturii. El vorbește despre trei moduri de a imita ale omului: lucrurile așa cum sunt, așa cum se spune că sunt și așa cum ar trebui să fie.

Din punctul lui Aristotel de vedere omul se diferențiază de celelalte animale și prin dorința de a face lucrurile cât mai bine. El formulează o așa

9 Aristotle, *Methaphysics*, John H. McMahon, trans., New York: Dover Publications, 2013, pp. 18-34, 340. Vezi de asemenea Nicolae Sfetcu, *Platon, Republica: Despre justiție – Dialectica și educația*, p. 19.

10 Aristotle, *Aristotle's Ethics and Politics*, John Gillies ed., transl., London: T. Cadell and W. Davies, 1813, pp. 123-139.

11 Aristotle, *De Anima*, R. D. Hicks transl, New York: Cosimo, Inc., 2008 (1931), pp. 7-19, 34-34, 99-100. Aristotle, *Nicomachean Ethics*, pp. 113-133, 190-95.

numită *perspectivă teleologică*,¹² susținând că oamenii sunt motivați intențional. Această concepție este contestată în zilele noastre. Aristotel alături de ceilalți filosofi socratici consideră natura umană ca fiind un concept metafizic, cum putem vorbi despre orice altă natură întâlnită în lume. El susține că natura umană trebuie privită din perspectiva a patru cauze (aspecte): materia (*hylē*), forma (*eidos*), efect (*kinoun*) și telos (*sfârșit*). De exemplu un copac conține: materie (*celulele*), formă (natura copacului – de exemplu a stejarului), efect (sămânța copacului), și finalul (maturitate).

În același fel, natura umană este un exemplu de cauză formală. Finalitatea pentru om este să devină o ființă umană actualizată, care presupune inclusiv actualizarea completă a minții. Pentru Aristotel, responsabilitatea omului ar trebui să fie cultivarea psihicului. Iar dezvoltarea intelectuală a filosofului este cea mai fericită și mai puțin dureroasă pentru om.

Natura omului în filosofia orientală

În continuare vom face o evaluare a filosofiei orientale chineze pentru a vedea perspectiva gânditorilor dintr-un spațiu diferit de cel european. Vom observa că și gândirea chineză există păreri contradictorii în legătură cu esența naturii umane. Unii susțin că omul nu este nici bun nici rău când se naște, alții afirmă că omul se naște cu o natură bună, iar alții că natura umană este rea în sine. Însă vom vedea că toți sunt de acord că este nevoie de educație pentru ca omul să fie bun și să facă bine. Prin părerile contradictorii și prin recunoașterea necesității educației, filosofia orientală recunoaște că omul are o problemă în săvârșirea binelui.

Confucius¹³

Filosofia lui Confucius a dominat cultura chineză vreme mai multe secole, în toate domeniile vieții: etică, spiritualitate, medicină, matematică, etc. Numele lui inițial a fost Kong-zi. S-a născut în localitatea Lu, provincia Shantung, prin anul 552 î.H., într-o familie de aristocrați. Cu toate acestea a dorit să trăiască modest alături de masele largi. Deși nu a scris nici o carte,

12 Aristotle, *De Anima*, R. D. Hicks transl, New York: Cosimo, Inc., 2008 (1931), p. 123-126, 136. Aristotle, *Nicomachean Ethics*, pp. 2-20.

13 Confucius, *The Analects*, New York: New York: Dover Thrift Editions Publications (1995), Courier Corporation, 2012, pp. 5-9, 73-74. „Confucius, Maestrul gândirii chineze. Ce învățăm de la el?” în <https://historia.ro> Portret, accesat 9 iulie 2022.

gândirea lui se regăsește în tradiția culturii chineze, adunată de discipolii săi în 20 de volume:¹⁴ *Cartea Documentelor*, *Cartea Ritualurilor*, *Cartea Schimbărilor*, *Cartea Muzicii*, *Cartea Poeziei*, etc. Viziunea lui era reformarea lumii. Inițial și-a împărtășit ideile într-o școală privată care urmărea dezvoltarea intelectuală și morală a individului.

Confucius era neutru în legătură cu esența naturii umane. Pentru el omul se naște cu o natură neutră: nu este nici bună nici rea. Ca să acționeze corespunzător, omul trebuie să caute atât binele personal cât și binele semenilor. El considera că în situații de criză oamenii trebuie să lupte pentru a-și păstra libertatea, fără să se folosească atât de mult de forță cât motivați de simțul dreptății. Îi motiva pe ucenici să se implice activ în politică. Din punctul lui de vedere nu contează pătura socială de care aparține cineva. Fiecare poate deveni un gentilom (*chiin tzu*).¹⁵

Confucius susținea egalitatea oamenilor, și că omul caută fericirea în viață. Însă aceasta rămâne doar un deziderat. Din punctul lui de vedere, cele mai mari șanse pentru a ajunge la fericire sunt dacă omul caută binele. Fiind o ființă socială, omul ar trebui să caute binele tuturor. Succesul personal trebuie căutat gândind și la ceilalți. Educația ar fi mijlocul prin care se poate ajunge la acest deziderat. Guvernarea ar trebui să fie lăsată celor mai educați. Se afirmă că jumătate din discipolii lui au ajuns în poziții de conducere ale statului.

Confucius a devenit o figură emblematică în Europa, în perioada Iluministă.¹⁶ Se pare că accentul pus pe supremația valorilor umane l-a făcut cunoscut. El spunea că a fi înțelept înseamnă a-i înțelege pe alții, iar a fi virtuos înseamnă a-i iubi pe ceilalți. De asemenea, el credea că fericirea poate fi obținută dacă oamenii cooperează în mod liber în societate. Libertatea se obține prin reflecție și în conformitate cu anumite principii care să slujească atât individului cât și comunității. Confucius era împotri-

14 „Confucius Opere Chineze - „Cartea Schimbărilor, „Cartea Poeziei, „Cartea Documentelor, „Cartea Ritualurilor, „Cartea Muzicii” uploaded by Ion Mischevca, în Confucius Opere – Scribd, <https://ro.scribd.com> doc, accesat 26 iulie 2022.

15 Confucius, *The Analects*, p. 1-4, și. „Confucius, Maestrul gândirii chineze. Ce învățăm de la el?” în <https://historia.ro> Portret, accesat 9 iulie 2022.

16 Dezheng Gong, Confucius, *His Life, Thought, and Influence: A Collection of Speeches During a European Tour*, Government Information Office, 1991, pp. 20-26, 30. Jonathan Price, *The Way of Confucius*, Compendium, 2010. D F-C Tsai, „The bioethical principles and Confucius’ moral philosophy” în *J Med Ethics* 2005; 31:159–163. Herrlee Glessner-Creel, *Chinese Thought from Confucius to Maotse-Tung*, Chicago, 1953.

va dogmelor, ceea ce întâlnim și la *Revoluția Franceză*. Din punctul lui de vedere, dogmele îngreșesc adevărul. De aceea omul trebuie să gândească în permanență cum să procedeze corect, și să nu se bazeze pe afirmații impuse în mod dogmatic de comunitate.

Mencius

Un alt reprezentant al filosofiei chineze a fost Mencius. El a avut o perspectivă diferită referitoare la esența naturii umane. Dacă pentru Confucius natura umană nu este nici bună nici rea, din punctul lui Mencius de vedere natura umană este bună. Este nevoie doar de educație ca omul să se manifeste corespunzător naturii sale. Mencius a trăit după două sute de ani de la Confucius (372-289 î.H.). El a fost singurul filosof confucianist a cărui filosofie a fost studiată pe scară largă în China, începând cu secolul XIV-lea și care a influențat societatea Chineză vreme de șase secole.¹⁷

În filosofia chineză tema despre natura umană este centrală. Mencius definește natura umană ca tendința înăscută spre o stare ideală care așteaptă modelarea în condiții corespunzătoare. Oamenii au capacitatea de a fi buni deși nu toți sunt buni. El vorbește despre *patru începuturi* în ce privește natura umană: *compasiune* care conduce la bunăvoință, *rușine și dispreț* care conduce la dreptate, *respect și politețe* care dezvoltă spiritul de proprietate, și *sentimentul de bine și rău* care conduce la înțelepciune.

Filosoful spune că sursele moralității - ideea de *bine-rău*, *respectuos-disprețuitor*, sunt motivate afectiv și intuitiv. Din punctul lui de vedere bunătața omului este rezultatul impulsului înăscut care aspiră spre bunăvoință, dreptate, înțelepciune. Aceste impulsuri dau naștere la rândul lor emoțiilor morale, caracteristice oricărei ființe umane. Cugetarea asupra *celor patru începuturi* menționate anterior duce la formarea virtuților. Lipsa de reflecție asupra acestor probleme împiedică dezvoltarea morală armonioasă. Din punctul lui de vedere, tendința de a face rău nu se datorează naturii umane. Problema omului este că nu lucrează pentru a-și dezvolta aptitudinile.

Mencius susține că omul poate acționa greșit când se lasă condus de dorințe. El spune că dorințele sunt predispoziții naturale diferite de cele patru începuturi. Pentru ca să nu fie înșelați de dorințele lor, oamenii ar

17 Mencius, *Mencius*, Philip Ivanhoe, ed., Irene Bloom, trans., Columbia University Press, 2011, pp. X-xviii, 120-126.

trebui să apeleze la motivațiile etice. Omul este responsabil să reflecteze la manifestarea celor patru începuturi. Din punctul lui de vedere inima este responsabilă de menținerea echilibrului. Inima este considerată sediul simțurilor și a gândirii. Când inima este controlată de organele de simț omul pierde echilibrul. Simțurile sunt asociate cu dorințele senzuale.

Pentru el, virtuțile fundamentale ale omului sunt: bunăvoința, dreptatea, corectitudinea și înțelepciunea, pe care inițial le posedă orice om. Individul nu va ajunge la satisfacția deplină dacă urmărește doar interesul propriu. Dacă dorințele sunt controlate, omul va reuși să simtă, să acționeze moral în mod corespunzător, și să facă judecăți intuitive corecte.¹⁸

Din perspectiva lui Mencius, ritualul este expresia exterioară a simțului moral înăscut al naturii umane. Ritualul este definit ca standardul la care oamenii ar trebui să se raporteze și să interacționeze în relațiile interumane.

Xunzi

Xun Kuang a trăit în secolul al III-lea î.H. El mai este cunoscut și ca Master Xun, sau Xunzi. Xunzi se referă și la colecția de texte filosofice atribuite acestui filosof și învățător. Din punctul lui de vedere simțul moral nu este parte integrală a naturii umane.¹⁹ Morala se dobândește prin învățare – atunci când omul reflectă asupra unui set de practici rituale.

Pentru Xunzi natura umană este rea.²⁰ De aceea ca să facă bine omul trebuie să depună un efort susținut. Oamenii nu se nasc cu o natură morală, ci și-o însușesc prin reflecție, prin învățare. Există pericolul ca dorințele naturale să împiedice omul și să îl inducă în eroare.

Xunzi definește natura umană ca facultățile, capacitățile și dorințele fundamentale pe care omul le are din naștere. Activitatea omului poate conduce la bunătate. Natura umană caută avantaje, dorind satisfacție senzorială. Cu ajutorul învățătorilor și a legilor omul poate deveni corect și disciplinat. Bunătatea se obține prin acțiuni și obiceiuri dobândite în mod conștient, numite de el artificiu. Pentru el, moralitatea este un artificiu uman, nu este parte integrantă a naturii umane.

18 James Legge, transl., *The Life and Works of Mencius*, London: Thruhbner & CO., Lip-pincott, 1875, pp. 77-87, 217.

19 Xunzi, Eric L. Huton, transl., *The Complete Text*, Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2014, pp. Xxv-xxix, 248-257.

20 Xunzi, Eric L. Huton, transl., *The Complete Text*, pp. 13-28, 55-74.

Shang Yang și Legalismul

Legalismul sau *Fajia* a fost una din cele șase școli de gândire din filosofia chineză. Termenul înseamnă literal „casa metodelor, standardelor.” Primul reprezentant al școlii a fost Guan Zhong (720-645 î.Hr.).²¹ Legalismul a jucat un rol deosebit în istoria tradiției juridice și guvernamentale chineze.

Pentru reprezentanții legalismului natura umană este fundamentală pentru înțelegerea omului.²² Din punctul lor de vedere natura umană este rea. Majoritatea oamenilor sunt egoiști. Datorită naturii innăscute oamenii acționează egoist. Nu ne putem aștepta ca oamenii să se comporte moral. Egoismul a dat naștere la lupte politice continue datorită conflictelor între interesului propriu care afectează interesul semenilor. De aceea oamenii nu pot fi conduși pe baza angajamentului moral. Responsabilitatea morală este extrem de rar. Din acest motiv moralitatea conducătorilor cât și moralitatea celor conduși nu contează semnificativ în politică.

Un rol important l-a avut Shang Yang (390 - 338 î.H.) care a trăit în China. Numele său inițial a fost Pinyin. A fost un om de stat și un gânditor recunoscut pentru că a reorganizat statul în perioada dinastiei Qin (221-207 î.Hr.).²³ Din punctul lui de vedere integritatea statului poate fi menținută numai prin forță. Asta presupune să ai o armată numeroasă și grânare pline. El a fost liderul statului în vremea lui Qin. În timpul lui Qin s-a construit Marele Zid Chinezesc. El a reușit să unească China și să împartă țara în feude, care aveau un sediu central și un guvernator numit. A instituit serviciu militar obligatoriu și un sistem de taxe. El a susținut necesitatea aplicării legii în mod strict și egal.

21 Yang Shang, J.J. Duyvendak, transl., *The Book of Lord Shang: A Classic of the Chinese School of Law*, New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd., 2003, pp. 75-118, 217-218. Shang Yang „Chinese statesman - Encyclopedia Britannica, în <https://www.britannica.com>», accesat 9 iulie 2022.

22 Zhengyuan Fu, *China's Legalists: The Earliest Totalitarians and Their Art of Ruling*, New York, London: M.E. Sharpe, 1996, pp. 24-29, 69-82. Daniel Haitas, „Shang Yang and Legalist Reform in Ancient Chinese State of Qin,” LESIJ NO. XXV, VOL. 1/2018, p. 100-110, în <http://lexetscientia.univnt.ro>», accesat 9 iulie 2022.

23 Yang Shang, J.J. Duyvendak, transl., *The Book of Lord Shang: A Classic of the Chinese School of Law*, p. 217-218. Shang Yang „Chinese statesman - Encyclopedia Britannica, în <https://www.britannica.com>», accesat 9 iulie 2022.

Shang Yang susține că este bine ca în promulgarea unei legi să se studieze cu atenție reacția oamenilor în privința recompenselor și sancțiunilor. Liderii unui guvern vor căuta să profite de recompense.

Han Feizi

Un alt reprezentant de seamă a școlii legaliste a fost Han Feizi, care a trăit prin secolul al III-lea. Cel mai important text legalist al filosofului analizează lucrările lui *Dao De Jing*.²⁴ Han Feizi contestă faptul că oamenii sunt buni, însă ei pot fi modelați comportamental în scopul păstrării ordinii sociale, dacă acest lucru este în interesul individului. Feizi afirmă că pentru păstrarea ordinii în societate sunt necesare standarde și legi clare.²⁵ Toți oamenii sunt motivați de nucleul lor egoist neschimbat, căutând să obțină avantaje personale.

Ținând cont de natura umană, guvernul nu este format din oameni drepți și de încredere deoarece fiecare individ va urmări în mod natural propriile interese. Sistemul politic nu se poate baza pe încredere și respect, ci mai degrabă pe controale regulate.

Natura omului în filosofia modernă

Vom discuta în continuare despre modul în care filosofi moderni au descris natura umană. Vom observa că și în perioada modernă cercetătorii au avut opinii contradictorii în legătură cu esența naturii umane. În ultima vreme gânditorii contestă teoria lui Aristotel referitoare la existența unei naturii umane metafizice, invariabile. Se afirmă că natura umană este relativă, maleabilă. Părerile sunt împărțite. Însă fiecare gânditor vine cu o soluție diferită referitoare la problema comportamentului uman. Unii susțin că soluția vizează corectarea naturii umane moștenite, iar alții susțin că soluția vizează ajustarea mediului care contribuie la dezvoltarea omului.

Printre cei mai de seamă reprezentanți ai secolelor XVII-lea și XVI-lea, îi amintim pe Thomas Hobbes (1588-1679), John Locke (1632-1704) și Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). Ei au formulat și susținut

24 Han, Feizi, Burton Watson, transl., *Han Feizi: Basic Writings*, New York: Columbia University Press, 2003, pp. Ix-x, 2-13, 10-11, 66-67, 15-28. Laozi, *Dao De Jing*, University of California Press, 2019, pp. 5-13, 211-215.

25 Han, Feizi, Burton Watson, transl., *Han Feizi: Basic Writings*, pp. 15-28. Laozi, *Dao De Jing*, pp. 8-12.

teoria contractului social, definit pe scurt ca un angajament între individ și comunitatea în care trăiește. Însă propunerile lor diferă în modul în care încearcă să justifice și să delimiteze autoritatea politică funcție de interesul individual și consensul rațional.²⁶

Thomas Hobbes afirmă că natura umană are o problemă din fabricație. El susținea că oamenii se nasc cu o natură rea, fiind caracterizați de un egoism sălbatic. El este cunoscut pentru cartea sa *Leviatanul*, în care încearcă să demonstreze că omul nu poate supraviețui în mod natural într-un mediu complet liber, deoarece este conflictual când este vorba să accepte repartizarea bunurilor comunității, în mod echitabil. Hobbes spune că *homo lupus est* – omul este lup. Din punctul lui de vedere pentru a trăi în armonie în comunitate, omul are nevoie de societate și de anumite reguli care să îi tempereze instinctele.²⁷ În concepția lui, salvarea omului nu este de natură divină ci vine prin contractul social încheiat între comunitatea umană și individ, care să ia în considerare dreptul civil.²⁸

Pe de altă parte J.J. Rousseau susține că natura umană este bună. Oamenii se nasc buni, fiind preocupați de bunăstarea semenilor. El l-a criticat pe Hobbes care consideră că omul are o natură rea. Din punctul lui de vedere omul este deformat de corupția și inegalitățile sociale, datorită sistemului impus de societate. Altfel omul ar fi curat și blând.²⁹ Vorbind despre devenirea umană, în cartea sa *Emile* (numită și *Despre educație*), Rousseau afirmă că noi nu putem prevedea ce ne permite natura să devenim. În cartea sa *Contractul*, Rousseau spunea că omul a fost creat să trăiască în comunitate. Iar pentru a trăi în armonie este nevoie de un contract social care să reglementeze comportamentul.³⁰

Gânditorii secolelor XIX și XX au contestat existența unei naturi fixe, moștenite de om prin naștere. Printre ei au fost: Charles Darwin, Sig-

26 Christopher W. Morris, *The Social Contract Theorists: Critical Essays on Hobbes, Locke, and Rousseau*, Rowman & Littlefield, 1999, pp. 1-21, 41-56. „State of nature, Definition, Hobbes, Locke, Rousseau, în <https://www.britannica.com>», accesat 10 iulie 2022.

27 Thomas Hobbes, *Leviathan*, A.P. Martinich, ed., Broadview Press, 2002, pp. vii-xi, 20-24, 149-156. Vezi și „Tom Aglietti, „Are we born good or evil? (naughty or nice) - BBC Earth, în <https://www.bbcearth.com> news », 4 iulie 2022.

28 Adrian F. Ward, „Scientists Probe Human Nature-and Discover We Are Good,” în <https://www.scientificamerican.com>», 4 iulie 2022.

29 Jean-Jacques Rousseau, *Emile*, Mineola, New York: Dover Publications, Courier Corporation, 2013, pp. 38-39, 58-67, 505.

30 Jean-Jacques Rousseau, *Emile*, pp. 38-39, 505.

mund Freud, Karl Marx, Friedrich Nietzsche, Paul Sartre și alții. Vorbim de cercetători care au susținut o concepție materialistă asupra vieții.

Un rol important în schimbarea perspectivei asupra naturii umane l-a avut *Teoria evoluției* formulată de Darwin. El susține că strămoșii omului nu au fost oameni ci ființe care au evoluat în timp. Din punctul lui de vedere, natura umană este rezultatul evoluției în timp a ființelor vii, care au trecut de la forme primitive de viață – cum ar fi celula, către forme tot mai complexe de viață, culminând cu specia *hominidelor*, și mai exact cu *homo sapiens*. Această teorie referitoare la originea naturii umane este susținută și de curentele filosofice numite: *Structuralismul* și *Postmodernismul*.

Immanuel Kant (1724-1804)

Kant susține că omul se naște cu un impuls moral, care îi este transmis dintr-o realitate metafizică – concepție oarecum asemănătoare cu cea a lui Aristotel. Pe epitaful de pe mormântul lui Kant au fost scrise inițial propriile-i cuvinte referitoare la relația omului cu lumea exterioară. El afirma: „două lucruri umplu spiritul cu mereu nouă și crescândă admirație și venerație, cu cât reflectăm mai des și mai stăruitor la ele: cerul înstelat de deasupra mea și legea morală din mine.”³¹ Filosoful recunoaște existența unor factori exteriori omului care influențează natura și existența lui. De asemenea Kant identifică calea corectă pentru realizarea de sine a omului și căi greșite care îl pot motiva pe cineva să acționeze moral necorespunzător.

Kant s-a născut și a murit în Königsberg, în Prusia Orientală, care în prezent se află în Rusia (Kaliningrad). A fost preocupat și de antropologie, metafizică, epistemologie și etică. În filosofia lui rațiunea joacă un rol fundamental. Omul are responsabilitatea de a reflecta asupra vieții pentru a trăi în mod corespunzător. Această preocupare se poate observa în titlurile cărților pe care le publică. În anul 1781 a scris capodopera sa *Critica rațiunii pure*, în anul 1785 publică cartea *Întemeierea metafizicii moravurilor*. În 1788 publică *Critica rațiunii practice*, care este cunoscută și ca *A doua critică*. În 1790 scrie *Critica puterii de judecată*, cunoscută și ca *A treia critică*, iar în 1797 scrie *Metafizica moravurilor*.

Kant vorbește despre două realități ale existenței umane: una fizică și cealaltă metafizică. Filosoful spune că *lumea fenomenelor* este lumea

31 Immanuel Kant, *Critique of Practical Reason*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997, p. 133.

pe care o percepe omul, și *lumea numenelor* este din punctul lui de vedere lumea reală. *Fenomenele* și *noumenele* sunt concepte folosite de el pentru a face deosebirea dintre *lumea fenomenelor* – cum o percepe omul, și *lumea numenelor* – cum este ea în realitate – ultima fiind total independentă de noi. Filozofia sa morală e construită pe conceptele: *sine*, *datorie* (recunoașterea a ceea ce este bine), *libertate* (la nivelul rațiunii) și *autonomie* (sau autodeterminare).³² Responsabilitatea omului este să se raporteze corespunzător la factorii externi care pot să îi modeleze comportamentul în general și comportamentul moral în particular.

Kant susține că omul este informat de legea morală prin intermediul *imperativului categoric* sau *imperativul necondiționat*. Imperativul categoric este impulsul universal valabil pentru toate ființele raționale. Este expresia naturii noastre raționale. Premisa de bază este exprimată prin verbul „trebuie,” ceea ce implică faptul că omul are responsabilitatea de a răspunde acestui impuls moral inițial. În felul acesta poate evita „prescriptivismul” (constrângeri exterioare străine). Imperativul categoric este definit de Kant ca fiind „expresia universală și obiectivă a naturii noastre raționale. Dacă ceva e bine pentru o persoană, e bine pentru toți. Dezbatem problemele și convingerile morale pentru că dorim să fie universal valabile.”³³

Imperativul categoric ar putea fi impulsul primar pe care omul îl primește în conștiința lui. Kant spune că omul se naște cu o lege morală în interiorul său. În Noul Testament, Pavel scrie că legea morală a fost scrisă în conștiința omului. El susține că și omul nereligios are o lege morală în interiorul lui. „Cînd Neamurile, măcar că n’au lege, fac din fire lucrurile Legii, prin aceasta ei, cari n’au o lege, își sînt singuri lege; și ei dovedesc că lucrarea Legii este scrisă în inimile lor; fiindcă despre lucrarea aceasta mărturisește cugetul lor și gândurile lor, cari sau se învinovătesc sau se desvinovătesc între ele. Și faptul acesta se va vedea în ziua cînd, după Evanghelia mea, Dumnezeu va judeca, prin Isus Hristos, lucrurile ascunse ale oamenilor” (Rom 1:14-16).

Kant este în armonie cu mesajul biblic, afirmând că legea morală vine din exteriorul omului. El contestă faptul că omul are o natură înăscută bună. Omul trebuie să se educe cu ajutorul rațiunii, ajungând în final

32 Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, Aegitas, 2016. Immanuel Kant, *Critique of Practical Reason*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997, pp. 8-13, 53-64.

33 Peter J. King, *O sută de filozofi: ghid prin lumea celor mai mari gânditori*, București: Enciclopedia RAO, 2006, pp. 112-113.

la decizii corecte care să slujească binele personal dar și binele comun al comunității de care aparține.

Soren Aabye Kierkegaard (1813 – 1855)

Kierkegaard a studiat problema naturii umane la un nivel mai complex. El observă mai mulți factori externi care o influențează. În opinia lui individul are responsabilitatea de a analiza efectele produse de acești factori. El vorbește despre dimensiunea religioasă a existenței care i-ar oferi omului calea spre împlinire.

Kierkegaard a studiat teologia, filozofia și literatura la *Universitatea din Copenhaga*. Își propusese să devină pastor luteran, dar datorită a două evenimente apărute, și-a schimbat traiectoria. Este vorba despre convingerea tot mai puternică că ar trebui să urmeze o carieră de scriitor și decizia grea de a rupe logodna cu Regina Olsen dintr-un motiv personal nemărturisit. În anul 1840 s-a hotărât să rupă logodna datorită faptului că nu a avut curajul să îi mărturisească fetei un secret misterios pe care s-a simțit obligat să i-l facă de cunoscut. Probabil că și acesta a fost unul din motivele pentru care a fost preocupat de tema Jertfirii lui Isaac de către Avraam, care la rândul lui nu a putut să explice celor din jur de ce trebuie să îl sacrifice pe fiul său (Genesa 22).

Kierkegaard introduce o nouă presupuziție în filosofia europeană. Din punctul lui de vedere rațiunea nu este suficientă pentru a explica deplin viața umană. Omul nu poate ajunge la sinteză doar prin rațiune. Pentru a ajunge la înțelegere deplină este nevoie de un „salt al credinței”.³⁴ Prin introducerea acestei sintagme Kierkegaard este considerat părintele gândirii existențialiste, care susține o separare totală între rațiune și credință.

Din această perspectivă, el este în opoziție cu filosofi Greciei antice, Platon și Aristotel, care susțin că rațiunea este elementul principal ce coordonează în mod corespunzător natura umană. Filosoful danez a fost un gânditor complex. El a fost interpretat pozitiv atât de ramura tradițională a creștinismului cât și de filosofi existențialiști. Creștinii studiază cărțile lui ca literatură creștină devoțională, iar filosofi preiau concepte din cărțile lui pentru a susține o schimbare de paradigmă, privind relația dintre rațiune și credință.

34 Francis A. Schaeffer, *Trilogia*, Oradea: Editura Cartea Creștină, 1992. p. 32.

Kierkegaard susține existența dimensiunii spirituale – religioase a naturii umane. Omul are nevoie de un salt al credinței pentru a depăși limitările rațiunii. Ideea *saltului credinței* în opoziție cu paradigma gândirii raționale specifice comunității umane, dă naștere unei *linii a disperării*. Acest lucru se datorează neputinței omului de a controla realitatea din jur.

Din punctul lui de vedere, omul are nevoie de revelație pentru a acționa corespunzător. Iar mesajul venit prin revelație este în opoziție cu rațiunea umană. Kierkegaard este considerat primul om care a ajuns sub linia disperării. În cartea lui referitoare la jertfirea lui Isaac de către Avraam, filosoful afirmă că decizia lui Avraam de a-și sacrifica fiul la porunca lui Yahweh, „a fost un act de credință fără nimic rațional pe care să se bazeze sau la care să se raporteze.”³⁵

El a fost influențat în gândirea sa de Platon, Kant și Lessing, când vorbește despre existența unei realități exterioare lumii noastre. Printre scrierile publicate de Kierkegaard putem menționa: *Conceptul de ironie*, *Post-scriptum neștiințific conclusiv*, *Sau-sau*, *Frică și cutremurare*. La rândul lui, el i-a influențat pe filosofii existențialiști: K. Jaspers, L. Wittgenstein, M. Heidegger și P. Sartre.

Kierkegaard a respins filozofia hegeiliană, care era la modă în Danemarca în acele zile. Se opune sistematizării în filosofie. Are o altă perspectivă despre subiectivitate și obiectivitate în lume. A criticat biserica luterană în acest sens. În opinia lui, filozofia sistematică înseamnă fuga de libertate și responsabilitate și acceptarea determinismului.

Vorbind despre existența umană, în cartea sa „*Frică și cutremurare*” publicată în 1846,³⁶ Kierkegaard sugerează trei sfere ale existenței: a) *Estetica* – care presupune căutarea plăcerilor, experimentarea eșecului și sentimentul de disperare.), b) *Etica* privită ca datorie și obligație, ce presupune pierderea autonomiei și a responsabilității morale. Ultima sferă c) *Religia* implică supunerea față de Dumnezeu și libertatea adevărată a omului.

Inițial a susținut că *sfera eticului* este calea corectă pe care ar trebui să o urmeze omul. Ulterior s-a răzgândit, descoperind cea de a treia sferă – *religiosul*, vorbind despre nevoia unui „salt al credinței” care presupune supunere față de Divinitate. Această direcție ar aduce omului libertatea adevărată. Acest salt este necesar pentru obținerea libertății. Religiosul îl

35 Francis A. Schaeffer, *Trilogia*, p. 32.

36 Søren Kierkegaard, *Kierkegaard: Fear and Trembling*, Cambridge University Press, 2006, pp. 25-28, 42.

duce pe om dincolo de raționalitatea sa limitată. Kierkegaard susține că saltul credinței este bine simbolizat de povestea jertfirii lui Isaac de către Avraam, din Genesa 22.

Saltul credinței realizat de Avraam presupune suspendarea eticului. Nu mai poți apela la argumente raționale pentru a-ți dovedi credința religioasă. Punând accent pe existența și libertatea individului, Kierkegaard a ajuns să fie numit părintele gândirii existențiale, care ulterior a dat naștere la ceea ce noi cunoaștem ca „filosofia existențialistă.” Însă spre deosebire de existențialismul de mai târziu, el păstrează conceptul biblic de Divinitate și recunoaște Biblia ca mesaj normativ pentru existența umană.

Kierkegaard accentuează realitatea exterioară cu rol determinant în modelarea comportamentului uman. El vorbește și despre responsabilitatea omului în a răspunde pozitiv la credința religioasă autentică, devenind un *cavaler al credinței*, ca Avraam, pentru a se putea elibera și a acționa în direcția împlinirii datoriei față de sine și față de semenii.

Natura omului în filosofia postmodernă

După ce am analizat concepția gândirii moderne referitoare la natura umană, despre apariția filosofiei existențiale, vom continua să evaluăm modul în care cercetătorii din perioada postmodernă au interpretat natura morală. Vom observa că rămâne neelucidată problema referitoare la originea moralității la om; dacă omul se naște cu un set de valori morale înnăscute sau dacă își formează acest set de valori pe măsură ce crește. Sigmund Freud susținea că copiii se nasc cu o tablă morală goală.³⁷

Începând cu filosofia existențialistă, cercetătorii pleacă de la individ în studierea naturii umane, făcând abstracție de metafizică. În diferite domenii ale științei ca determinismul, behaviorismul, și modelul chimic descris în psihiatrie, cercetătorii susțin neutralitatea naturii umane, în contrast cu ipoteza referitoare la caracterul fix al omului. Natura umană este descrisă independent de o cauză metafizică.³⁸ Astfel că originea naturii umane, mecanismele de funcționare, precum și capacitatea de adaptare sunt explicate ignorându-se explicațiile metafizice referitoare la natura umană condiționată.

37 Sigmund Freud, *General psychological theory*, Collier Books, 1963, pp. 200-201.

38 Tamar Sharon, *Human Nature in an Age of Biotechnology: The Case for Mediated Post-humanism*, Springer Science & Business Media, 2013, pp. 8, 19-33, 57-58.

În postmodernism se încearcă o redefinire a moralității, urmărindu-se astfel ignorarea moralității biblice. Există pretenția că morala biblică nu mai răspunde complexității vieții. Astfel că natura umană este confruntată cu noi provocări, care solicită noi răspunsuri diferite de cele biblice. S-a dezvoltat ceea ce noi cunoaștem ca *Etica practică sau aplicată*, care încearcă să răspundă la întrebări concrete legate de modul în care omul ar trebui să se comporte în situații specifice. De exemplu se discută dacă eutanasia, avortul sau sinuciderea sunt greșite moral? Care ar trebui să fie atitudinea față de animale? Există război just? Clonarea este o problemă morală? Etica practică are tendința de a se asimila cu filozofia politică sau socială.³⁹

Însă aceste întrebări își găsesc răspunsul în textul biblic, chiar dacă anumite practici cum ar fi clonarea aparțin de perioada modernă și postmodernă. Pretențiile așa numitei etici practice la noutate sunt false. Într-o formă sau alta întrebările respective se regăsesc în vechile întrebări de natură morală din istorie.

Peter Singer

Peter Singer este recunoscut că susține o natură comună pentru toate ființele existente pe pământ. El uniformizează concepția despre natura ființelor vii. Natura umana nu este decât o parte a naturii comune a tuturor ființelor. În felul acesta se pliază pe teoria evoluționistă a lui Darwin. *El pledează pentru identificarea omului cu animalele în ce privește natura fizică. Acest lucru duce automat la o nouă abordare a moralei. Prin argumentele pe care le aduce în apărarea drepturilor animalelor, Singer încearcă și reușește în mare măsură să atenueze reacțiile adverse ale celor care susțin unicitatea naturii umane.* Filosofia postmodernă bazată pe teoria evoluției contestă concepția biblică care susține *unicitatea naturii umane*, creată după chipul lui Dumnezeu (Gen 1:26-27). Această schimbare de paradigmă, care sfidează textul biblic și perspectiva creștină tradițională, are consecințe majore asupra înțelegerii ființei umane.

Singer s-a născut în anul 1946 în Melbourn,⁴⁰ dintr-o familie de evrei cu o situație economică bună. Tatăl lui a fost un comerciant prosper (importa cafea și ceai) iar mama lui a fost medic. În anul 1938 au emigrat în Australia. A studiat dreptul, filozofia și istoria la Universitatea din Me-

39 Peter Singer, *Practical Ethics*, Cambridge University Press, 2011, pp. 2-6, 48-70.

40 King, *O sută de filosofi*, pp. 181-182.

lbourne. Titlul licenței pe care a scris-o era: „De ce trebuie să fiu moral?” În 1971 a obținut Masterul în filozofie la University College din Oxford, unde a și fost angajat ca lector.

A scris mai multe cărți care scot în evidență efortul său de a schimba paradigma moralei creștine tradiționale. Printre acestea amintim: *Democrație și nesupunere*, *Eliberarea animalelor*, *Etica practică*,⁴¹ *Lărgind cercul*, *Cum să trăim? Regândirea vieții și a morții: etică și globalizare*.

A făcut doctoratul sub îndrumarea lui R. M. Hare, cu teza: *Despre nesupunerea civilă*, publicată cu titlul: *Democrație și nesupunere* (1973). A predat apoi la *New York University*, perioadă în care a făcut cercetări pentru cartea *Eliberarea animalelor* (1975). Din 1999 este numit profesor de bioetică la *University Center for Human Values* de la Princenton.

Pornind de la eliberarea animalelor, Singer dezvoltă și o morală care se aplică tuturor ființelor, ca alternativă la morala tradițională. Este ignorată ideea superiorității și unicității ființei umane în raport cu celelalte creaturi. Deși este parte din poporul evreu, care ne-a dat Biblia, în explicațiile oferite Singer face abstracție totală de textul biblic. Putem spune că și-a atins obiectivul pentru că argumentele pe care le aduce în susținerea unei origini comune a omului cu animalele, apelează la o audiență mult mai largă decât comunitatea iudeo-creștină, dar și mai puțin avizată științific.

El spune că nu e corect să deosebim între durerea produsă unei specii sau altei specii: om sau animal, așa cum nu procedăm cu diferite rase de oameni. În cartea sa *Eliberarea animalelor*, el inventează termenul: „*Speciesism*” pe care îl definește ca atitudine părtinitoare față de interesele unor specii în defavoarea altor specii. Chiar dacă animalele nu sunt înzestrate cu intelect și nu se pune problema moralității. Din punctul lui de vedere nu este mai moral să produci un rău unui animal decât să îl produci unui om.⁴²

Pe de altă parte, analizând experiența vieții sale ca evreu persecutat, observăm că lupta sa pentru respectarea drepturilor animalelor viza stoparea violenței umane, concretizată prin holocaustul nazist. Cu toate eforturile și cu toată educația înaltă, observăm că natura umană a rămas violentă. Războiul din Ucraina este una din dovezile clare din vremurile noastre.

41 Peter Singer, *Practical Ethics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993. Vezi și Peter Singer, *One World Now: The Ethics of Globalization*, Yale University Press, 2016, p. 127.

42 Peter Singer, *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*, New York review, 1975, pp. 20-24, 21, 35.

Singer a fost interesat de etica practică. A studiat teme de felul: cum să ne comportăm cu animalele, avortul și eutanasia. Deși este cel mai controversat filosof, totuși Singer este unul dintre cei mai cunoscuți filozofi moderni. Cea mai mare influență a exercitat-o în domeniul comportamentului față de animale.

Filosofia lui Singer despre natura umană se bazează pe teoria lui Darwin, că omul și animalele au o origine comună, derivând unele din altele. Este ignorată afirmația Scripturii care susține dacă Dumnezeu a creat omul diferit de animale, iar animalele la rândul lor au fost create după soiul lor (Gen 1:21-25).

Cartea lui *Eliberarea animalelor* a avut o influență neașteptată asupra societății, reușind să îi convertească pe mulți la vegetarianism. După publicarea cărții sale asistăm la o adevărată mișcare pentru protecția animalelor la nivel mondial. Este considerat cel mai controversat filosof dar și cel mai influent din zilele noastre – în postmodernism.⁴³

Analizând viața lui, putem spune că în filosofia sa, Singer a plecat de la situația defavorizată a familiei și a neamului său. Familia a fost în pericol de a fi arestată și exterminată în lagărele naziste, pentru că erau evrei. Însă filosofia lui ridică mari semne de întrebare referitoare la explicarea comportamentului uman și a atitudinii față de animale. Vom da în continuare câteva exemple.

Concluziile sale legate de avort, eutanasiu și infanticid sunt controversate și subiective. Singer spune că deși vor suferi, este corect să se pună capăt vieții unor bebeluși sau oameni cu handicapuri grave. El afirmă că „e admisibil din punct de vedere moral, în anumite circumstanțe, să li se pună capăt vieții. Clauza în anumite circumstanțe e importantă, ca și distincția scrupuloasă pe care Singer o face între ceea ce trebuie spus despre eutanasia voluntară și cea involuntară.”⁴⁴

În privința avortului, Singer spune că trebuie luată în considerare decizia mamei, precum și evaluarea atentă pentru a se vedea dacă fătul merită să fie protejat. Din punctul lui de vedere uneori fătul nu merită să fie protejat. King spunea că o mare parte din opera lui e destinată pentru a fi citită de nespecialiști.

43 Vezi prefața la cartea lui Peter Singer, *One World Now: The Ethics of Globalization*, Yale University Press, 2016.

44 King, *O sută de filosofi*, p. 183.

Martin Heidegger (1889 – 1976)

Martin Heidegger este considerat părintele existențialismului german. Preocuparea lui a fost să descopere calea prin care natura umană ajunge să se autentifice – să descopere sensul existenței. Acest lucru îl întâlnim în opera sa principală, intitulată: „*Ființă și timp*.”⁴⁵

Heidegger s-a pregătit pentru a deveni preot. A primit bursă de la Biserica Catolică pentru a studia la Constantz. Liceul l-a făcut la Freiburg, unde a fost inițiat și în filozofie. După ce a frecventat pentru câteva săptămâni un seminar iezuit, s-a dus la Universitatea din Freiburg pentru a studia teologia. Observăm că unii dintre cei mai mari filozofi moderni au început prin a studia teologia. Este vorba despre: Hegel, Kierkegaard, Nietzsche, Heidegger, și alții. Acest lucru poate fi explicat ținând cont de explicațiile oferite de textul biblic referitoare la natura umană. Studiul teologic a stârnit curiozitatea acestor gânditori, pentru a găsi explicații referitoare la misterele naturii umane. Biblia vorbește despre o dimensiune spirituală a naturii umane. Ulterior au optat pentru filosofie, pentru a analiza mai în detaliu ființa umană.

În anul 1913 a obținut doctoratul în filozofie la Universitatea din Freiburg. În 1915 devine lector la aceeași universitate. În 1918 devine asistentul marelui filosof Husserl, fiind inspirat de existențialismul promovat de acesta. Aici s-a specializat pe filosofia lui Aristotel. În 1923 se mută la Marburg, ca și conferențiar. Abia în 1927 publică prima versiune a capodoperei sale *Sein und Zeitung*, care nu era în forma completă. Este avansat ca profesor, poziție pe care a deținut-o doar pentru un an, deoarece în 1928 se reîntoarce la Freiburg, pentru a ocupa postul lui Husserl, care s-a pensionat.

Heidegger a căutat să pună în aplicare filosofia promovată, intrând în viața politică. Fiind influențat de filosofia existențialistă care analizează natura umană în devenire – în procesul autentificării, s-a implicat începând cu anul 1930 în politica național socialistă a lui Hitler, dorind să schimbe lumea. În anul 1933 a fost ales rector al Universității din Freiburg. S-a delimitat de Husserl, mentorul său, de Karl Jaspers și alții care luptau deschis împotriva nazismului. Din acest motiv a fost umilit public de către uni-

45 Martin Heidegger, *Being and Time*, State University of New York (SUNY) Press, 2010, pp. xviii, xxix, 1-26.

versitate. După război a fost demis, interzicându-i-se să predea. Din anul 1949 a reprimut dreptul de a preda.

Motivul intrării sale în partidul nazist este formulat de el în *Revista de metafizică* (1985, p. 483), în articolul „Rectoratul 1933-1934.” Acolo el mărturisește: „Am văzut (în nazism) posibilitatea unei rememorări și a unei renașteri interioare a poporului și calea care i-ar permite să-și descopere vocația istorică în lumea occidentală.”⁴⁶

Viața lui Heidegger este împărțită în două perioade. În prima etapă, până la vârsta de 70 de ani, dezvoltă un sistem filosofic existențial specific filosofiei europene. Iar cea de a doua perioadă, a simțit nevoia de a schimba modelul de gândire deoarece a observat că paradigma inițială nu oferea un răspuns satisfăcător la întrebarea referitoare la sensul existenței naturii umane. Este preocuparea pe care o întâlnim și la ceilalți filosofi existențialiști: Jaspers și Sartre.

Conceptul său fundamental în filozofie este „*Nimicul*.” Conceptul se referă la modul în care natura umană percepe realitatea înconjurătoare. Nimicul este mediul în care *ființa* încearcă să își croiască un sens. Dar în lucrarea sa, intitulată: „*Ce este metafizica?*” el mai spunea că „nimicul însuși nimicește.” Acest lucru a fost dovedit și de experiența nefericită a implicării sale în politica nazistă.

Heidegger ajunge la concluzia că natura umană dobândește semnificație conștientizând acel *sentiment vag de anxietate*, numit de el *Angst* în germană. Nu trebuie să confundăm termenul cu sentimentul natural de frică experimentat de om. Pentru a le diferenția, filosoful spune că în timp ce anxietatea ca frică are un obiect care o produce, anxietatea ca sentiment vag, prezent în natura umană, deschide poarta către semnificație. Ea nu are un asemenea obiect bine identificat ca frica. Este un sentiment înăscut și transcende înțelegerea rațională. Poate fi perceput ca „o presimțire rea, și aceasta este tot.”⁴⁷

Poetul și sensul omului

În poziția pe care o adoptă în ultim parte, Heidegger pleacă de la două presupoziii și anume: a) ceva există – *Ființa* – *Dasein*, b) acest ceva se des-

46 M. Heidegger, în articolul „Rectoratul 1933-1934,” în *Revista de metafizică*, 1985, p. 483.

47 Schaeffer, *Trilogia*, p. 37.

coperă oamenilor. Din punctul lui de vedere c) limbajul este calea comună dintre *Ființă* și *fințã* - actul descoperiri de sine oamenilor. Heidegger își exprimă îndoiala că prin rațiune putem ajunge la ceea ce există – realitatea concretă. Totuși limbajul ne comunică că ceva există. Din punctul lui de vedere limbajul este în sine o metodă de interpretare – o hermeneutică.⁴⁸

Făcând referire la filosofia greacă clasică, Heidegger susținea că înainte de filosofia rațiunii susținută de Platon și Aristotel, cei care vorbeau limba greacă făceau ca prin limbajul lor univesul să vorbească la modul ideal. Heidegger se referă la limbaj ca și caracteristică specifică a naturii umane, nu la conținutul limbajului, adică ceea ce se rostește. Heidegger depășește astfel dihotomia existențială susținută în prima parte a vieții. Este o abordare de tip *misticism semantic*. Omul devine purtătorul de cuvânt al impersonalului – a Ființei, care vorbește prin om - *fința* cu literă mică.⁴⁹ Modelul filosofic propus de Heidegger ar putea fi acceptat, dacă introducem o a patra presupozitie în sistem, și anume că ar exista d) *Cineva* din exterior care ar comunica un mesaj inteligibil, prin limbaj.

Heidegger nu merge atât de departe să vorbească explicit despre această presupozitie, preferând să se limiteze la ceea ce înțelege rațiunea umană. De aceea el rămâne la acest tip de misticism. În cartea sa *Ce este filosofia*,⁵⁰ filosoful încearcă o definiție mai concretă a modelului său, afirmând că în prezent *poetul* folosește limbajul în acest fel. De aceea *ar trebui să ascultăm poetul*, nu conținutul mesajului ci vorbirea lui care este o realitate, și nimic mai mult. Îndemnul filosofului este: „ascultați poetul.”⁵¹

Chiar dacă poezii se contrazic, pentru el nu mesajul lor e important, ci faptul că există poezie care e superioară conținutului propriu-zis. Din punctul lui de vedere, o parte a *Ființei* este *fința* – omul care vorbește. Poezia în univers oferă speranță omului. Viața depășește limitele informației obținute cu ajutorul rațiunii. Deoarece există limbaj în univers, există speranța ca omul să descopere sensul existenței. În acest fel *poetul devine profet*. Este un mod de a vorbi despre caracterul irațional al naturii umane.

48 Martin Heidegger, *Being and Time*, pp. 16-25, 92-100.

49 Martin Heidegger, *Being and Time*, pp. xix, 8, 159-162.

50 Martin Heidegger, *What is Philosophy?*, Vision Press, 1989, p. 95.

51 Schaeffer, *Trilogia*, pp. 48, 154.

Dilema sensului

Atât creștinismul cât și existențialismul recunoaște că omul trăiește o dilemă, în sensul că oscilează între bine și rău. În anumite situații demonstrează un altruism demn de mare sacrificiu personal, dar în ale situații coboară în adâncimile de neimaginat în ce privește cruzimea și tragedia. Ignorarea acestei dileme poate fi manifestată când omul este destul de tânăr, de bogat și de sănătos. Dar până la urmă ea nu poate fi trecută cu vederea.

Am observat că din punctul de vedere al unor cercetători, natura umană poate fi explicată metafizic – în sensul că omul se naște cu aceste caracteristici. Din această perspectivă omul a fost întotdeauna rău sau bun. Comportamentul său face parte din ceea ce înseamnă să fii om. Creatorul ar fi responsabil pentru comportamentul său. Pentru cei care susțin că omul este rău în natura lui, vina și responsabilitatea pentru vină nu trebuie imputată omului. În acest caz ar avea dreptate Baudelaire care afirma că dacă există Dumnezeu, El este diavolul.⁵² Nu putem vorbi despre o responsabilitate morală. Nu există o vină morală reală, astfel că oamenii nu vor fi condamnați.

Problema naturii umane în Biblie

Vom analiza în continuare poziția Scripturii creștine față de problema naturii umane. Biblia susține că natura umană este condiționată moral. În prezent omul nu se află într-o stare naturală, ci este alienat moral. Omul experimentează o vină morală reală, care l-a întrăinat de sine, de semeni și de Dumnezeu. Violența este un simptom al anormalității omului, cauzată de *Căderea* condiționată moral, în istorie – în timp și spațiu. La început a existat o perioadă în care omul nu a fost rău. Despre problema omului vorbesc primele trei capitole din Genesa.

Scriptura creștină susține că omul a fost creat o ființă morală - după chipul lui Dumnezeu (Gen 1:26-28). Din această perspectivă, creștinismul este împotriva gânditorilor din Secolul al XX-lea, care promovează o perspectivă deterministă în ce privește natura umană. Faptul că omul este programat de factori chimici (Marchizul de Sade), fie de factori psihologici (Freud) sau de factori sociologici (Skinner), sau o combinație a acestor fac-

52 Charles Baudelaire, *The Flowers of Evil*, Oxford University Press, 1998, pp. Xxxiii-xxxvii, 270.

tori.⁵³ Prin creație omul este diferit de animale sau plante. Omul nu este o mașină programată.

Biblia afirmă că omul are un sens în lume care este condiționat moral. Viața lui depinde de raportarea sa la Creator. Omul poate alege fie să asculte și să-L iubească pe Creator, fie să i se împotrivescă. Omul are capacitatea să înțeleagă și să răspundă mesajului Creatorului. Scriptura afirmă: „Ți-am pus înainte viața și moartea, binecuvântarea și blestemul. Alege viața, ca să trăiești, tu și sămînța ta, iubind pe Domnul, Dumnezeuul tău, ascultînd de glasul Lui, și lipindu-te de El: căci de aceasta atîrnă viața ta și lungimea zilelor tale” (Deut 30:19-20).

Vina omului este numită *păcat*. Termenul în limba ebraică este *chata*, iar în greacă *hamartia*, care înseamnă *a greși ținta (drumul, direcția)*. Omul poate acționa contrar Legiuitorului. Vina morală a omului este reală și istorică. Acțiunile sale rele sau bune au consecințe morale finale. Omul nu este neutru, un zero, când vorbim de moralitate. Când a sfidat porunca divină, omul s-a făcut vinovat. Biblia vorbește despre o lege în univers pe care dacă omul o calcă se face vinovat.

Cartea Deuteronom înregistrează o serie de binecuvântări sau blesteme condiționate moral. „Iată toate binecuvîntările cari vor veni peste tine și de cari vei avea parte, dacă vei asculta de glasul Domnului, Dumnezeuului tău: Vei fi binecuvîntat în cetate, și vei fi binecuvîntat la cîmp. Rodul pîntecelui tău, rodul pămîntului tău, rodul turmelor tale, fătul vacilor și oilor tale, toate acestea vor fi binecuvîntate” (Deut 28:2-4).

Pe de altă parte ignorarea poruncilor atrage după sine blesteme. „Dar dacă nu vei asculta de glasul Domnului, Dumnezeuului tău, ... iată toate blestemurile cari vor veni peste tine... Vei fi blestemat în cetate, și vei fi blestemat pe cîmp. Coșnița și postava ta vor fi blestemate... Vei fi blestemat la venirea ta, și vei fi blestemat la plecarea ta. Domnul va trimete împotriva ta blestemul, turburarea și amenințarea, în mijlocul tuturor lucrurilor de cari te vei apuca, pînă vei fi nimic, pînă vei pieri curînd, din pricina răutății faptelor tale, care te-a făcut să Mă părăsești” (Deut 28:15-20, etc). În cartea Deuteronom secțiunea blestemelor este mult mai mare decât secțiunea binecuvîntărilor. Observăm aici intenția divină de avertizare a omului pentru a evita consecințele ignorării poruncilor divine.

Biblia vorbește și despre soluția la problema naturii umane căzute. Ea descrie un Dumnezeu personal care în dragostea Lui pentru om, L-a

53 Schaeffer, *Trilogia*, pp. 72-75.

sacrificat pe Fiul Său – Isus Hristos, pe o cruce, în spațiu și timp. Prin moartea lui Hristos a fost rezolvată vina morală a omului. Valoarea infinită a morții Sale înlocuiește moartea omului căzut. Ioan scrie: „Fiindcă atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, că a dat pe singurul Lui Fiu, pentruca oricine crede în El, să nu piară, ci să aibă viața vecinică” (Ioan 3:16, cf., Fapte 4:12, 2Tim 2:5-6).

Însă presiunile foarte mari întâlnite sau interesele personale, îl provoacă pe om să caute soluții alternative. Omul ajunge să ignore experiența istorică a umanității și să susțină că natura umană este condiționată metafizic, nu moral.⁵⁴

Natura umană în teologia creștină

De-a lungul istoriei teologiei au dezbătut problema naturii umane. Începând cu secolul al V-lea, Augustin a avut un rol important în dezvoltarea acestei teme. El formulează ceea ce noi cunoaștem ca *doctrina păcatului original*. Doctrina este susținută de teologia catolică și protestantă (Luther, Calvin, Reformații, etc). Pe baza Scripturii el susținea că toți oamenii au o natură compromisă, sunt egoiști. De aceea soluția biblică pentru om este intervenția divină manifestată prin suveranitatea absolută a lui Dumnezeu.

După cum am observat în această lucrare, putem analiza natura umană ținând cont de dimensiunea spirituală a omului, susținută de Scriptură, sau putem abordează omul din perspectivă naturală, fără să țină seama de perspectiva biblică. Printre cei care ignoră explicația biblică sunt și Elliott Sober și David Sloan Wilson, care în cartea *Unto Others: The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior*, susțin că omul este altruist, contestând ideea păcatului original.⁵⁵ Însă în sprijinul explicației biblice vine și filosoful William James care susținea că religia are un departament al naturii umane.⁵⁶

Și în rândul teologilor există păreri împărțite în explicarea naturii umane. Însă putem vorbi despre un consens, când vorbim despre această temă, și anume: Creatorul, modelul - după chipul lui Dumnezeu și scopul

54 Capitolul „Spiritual darkness,” Steve Lampman, *One Christian’s Perspective of Man’s Dilemma God’s Solution*, Santa Cruz: Lampman Press, 2013. Schaeffer, *Trilogia*, pp. 72-74.

55 Elliott Sober și David Sloan Wilson, *Unto Others: The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior*, Harvard University Press, 1999, pp. 17, 37.

56 William James, *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*, Modern library, 1902, pp. 29-30.

- să controleze creația. Cartea Genesa susține că omul a fost creat din două realități: una materială – trupul și cealaltă spirituală – sufletul (Gen 2:7). A fi om înseamnă a purta chipul lui Dumnezeu (Gen 1:26-28). Asemănarea vizează capacitatea de a stabili obiective, de a lua decizii și de a controla.

Scriptura susține că inițial natura omului a fost bună. Ulterior a intervenit depravarea datorită alegerilor greșite (Gen 3:1-6). În prezent umanitatea nu este așa cum a proiectat-o Creatorul. Prin neascultare primii oameni Adam și Eva s-au compromis, au căzut, însă omul păstrează în continuare parte din chipul lui Dumnezeu.

Din perspectiva Vechiul și Noul Testament, Căderea a afectat întreaga umanitate. În Psalmul 51:5 poetul afirmă „în păcat m-a zămislit mama mea.” Biblia afirmă că omul moștenește natura căzută – păcătoasă. Pavel discută subiectul în Romani 7. El afirmă: „văd în mine legea aceasta ... răul este lipit de mine. Nu fac ce vreau ci ce urăsc” (Rom 7:14-24). Însă Pavel prezintă și soluția la dilema umană, în următorul verset. „Mulțămiri fie aduse lui Dumnezeu, prin Isus Hristos, Domnul nostru!... Astfel dar, cu mintea, eu slujesc legii lui Dumnezeu; dar cu firea pămîntească, slujesc legii păcatului” (Rom 7:25). Este vorba despre schimbarea minții la convertire (*metanoia*), sau *nașterea din nou*, care presupune atât intervenția divină cât și participarea omului. Isus îi spunea lui Nicodim: „Drept răspuns, Isus i-a zis: Adevărat, adevărat îți spun că, dacă un om nu se naște din nou, nu poate vedea Împărăția lui Dumnezeu” (Ioan 3:3).

Toate religiile recunosc faptul că omul are o problemă când vorbim despre natura omului.⁵⁷ Augustin a inventat expresia „păcatul original.” Omul are în natura lui tendința de a păcătui. Ideea este susținută de Biserica Catolică și Protestantă. Biserica Ortodoxă susține că omul o vină de la strămoși – ceva similar cu doctrina păcatului original. Astfel că rațiunea, emoțiile și voința au fost afectate de cădere. Pavel acceptă universalitatea căderii, argumentând cu afirmații din Vechiul Testament (Adam, Eva, Șarpele, Pomul cunoștinței binelui și răului, cădere, etc., sau cu expresii de genul: „Nimic bun nu locuiește în mine!” (1Tim 2:13-14, Rom 7:18).

Căderea naturii umane este susținută și gânditorii din afara spațiului teologic creștin, pe baza observații empirice luate din istorie. Gânditorul ateu Richard Dawkins afirmă în cartea *The Selfish Gene*, că o genă reușește să

57 Huston Smith, *The Religions of Man, Volume 10*, Harper & Row Publishers, 1958, p. 11.

supraviețuiescă în cazul în care manifestă un egoism nemilos, care la rândul lui va conduce la formarea unui egoism specific individului la nivel comportamental. Psihologul Burton L. White susține că încă de la naștere copii manifestă tendințe egoiste.⁵⁸ Sociologul William Graham Sumner observa că în orice societate umană întâlnim egoism, corupție, fraudă și toate viciile umane. Această natură compromisă este specifică rasei umane.⁵⁹ Psihiatrul Thomas Anthony Harris observa că în fiecare om se află acest defect sau natură umană, pe care el o numește răutate intrinsecă.⁶⁰

Concluzii

În această lucrare am analizat natura umană din perspectiva gânditorilor de-a lungul istoriei pentru a vedea dacă există o așa numită problemă anunțată de noi în titlul lucrării. Am observat că termenul de *natură* a început cu filosofia greacă. Grecii socratici recunosc că natura omului are o problemă. Omul nu face binele în mod natural. Soluțiile propuse de filosofi și gânditori sunt diferite, însă concluzia este că natura umană are un defect ontologic. Platon și Aristotel vorbeau de spiritul omului (*thumos*) și de pasiunile umane (*epithumia*). Rațiunea umană are responsabilitatea de a conduce. Responsabilitatea omului ar trebui să fie cultivarea psihicului.

Am analizat și filosofia orientală chineză în legătură cu esența naturii umane. Unii susțin că omul se naște cu o natură neutră, alții că are o natură bună, iar alții că natura umană este rea în sine. Cu toții sunt de acord că este nevoie de o anumită educație pentru ca omul să fie bun și să facă bine. Indiferent de poziție, filosofii chinezi recunosc că omul are o problemă în ce privește facerea binelui.

Confucius era neutru în legătură cu esența naturii umane. Ca să acționeze corespunzător, omul trebuie să caute atât binele personal cât și binele semenilor. Din punctul lui Mencius de vedere natura umană este bună. Este nevoie doar de educație ca omul să își arate bunătatea. Xunzi afirma că

58 Richard Dawkins, *The Selfish Gene*, Oxford University Press, 2016, pp. 4-14. Burton L. White, *The First Three Years of Life*, Simon & Schuster, 1993, p. 90. Vezi și Philip C. Turner, Alexander G. McLennan, Andy Bates, Mike White, *Molecular Biology*, pp. 105-117.

59 William Graham Sumner, Albert Galloway Keller, *The Challenge of Facts and Other Essays*, BiblioBazaar, 2009. William Graham Sumner, *Collected Essays in Political and Social Science*, New York: Henry Holt and Company, 1885, pp. 39-43, 113, 136-137.

60 Thomas Anthony Harris, *I'm OK, You're OK: A Practical Guide to Transactional Analysis, Volume 10*, Harper & Row Publishers, 1969, pp. 211-223.

natura umană este rea. Bunătatea se obține prin acțiuni și obiceiuri dobândite în mod conștient, numite de el artificii. Moralitatea este un artificiu uman, nu este parte a naturii umane.

Reprezentanții școlii Legalismului consideră că natura umană este rea, majoritatea oamenilor sunt egoiști. Han Feizi afirmă că sunt necesare norme și standarde clare – legi, regulamente - care să contribuie la păstrarea ordinii în societate. Shang Yang susține că este bine ca în cazul unei legi să se studieze atitudinea oamenilor în privința recompenselor și sancțiunilor.

Am studiat și modul în care filosofii moderni au descris natura umană. Am înțeles că și în perioada modernă părerile au fost contradictorii. Se contestă teoria lui Aristotel referitoare la existența unei naturii umane metafizice, invariabile. Însă fiecare gânditor vine cu o soluție diferită referitoare la problema comportamentului uman. Unii susțin că corectarea naturii umane moștenite, iar alții susțin că soluția vizează ajustarea mediului care contribuie la dezvoltarea omului.

Immanuel Kant susține că omul se naște cu un impuls moral, care îi este transmis dintr-o realitate metafizică – concepție oarecum asemănătoare cu cea a lui Aristotel. Filosoful recunoaște existența unor factori exteriori omului care influențează natura și existența lui. De asemenea Kant identifică imperativul categoric ca și modalitate corectă în realizarea de sine a omului. Sunt prezentate și căi greșite care îl pot motiva pe cineva să acționeze moral necorespunzător. Kierkegaard consideră existența dimensiunii spirituale – religioase a naturii umane. Omul are nevoie de un salt al credinței pentru a depăși limitările rațiunii.

Gânditorii secolelor XIX și XX au contestat în general existența unei naturi fixe, moștenite de om. Charles Darwin, Sigmund Freud, Karl Marx, Friedrich Nietzsche, Paul Sartre au susținut o concepție materialistă asupra omului. Un rol important în schimbarea perspectivei asupra naturii umane l-a avut *Teoria evoluției* formulată de Darwin. El susține că strămoșii omului nu au fost oameni ci ființe care au evoluat în timp.

Peter Singer susține teoria lui Darwin, că omul și animalele au o origine comună, derivând unele din altele. Este ignorată afirmația Scripturii care susține dacă Dumnezeu a creat natura umană diferită de natura animalelor. *Singer luptă pentru identificarea omului cu animalele în ce privește natura fizică. Acest lucru conduce automat spre o nouă abordare a moralei. Filosoful promovează drepturile animalelor, reușind să niveleze diferența între natura umană și natura animalelor.* În postmodernism se încearcă o rede-

finire a moralității, urmărindu-se astfel ignorarea moralității biblice, sub pretextul că morala biblică nu mai răspunde complexității vieții, cum ar fi: Dacă eutanasia, avortul sau sinuciderea sunt greșite moral? Care ar trebui să fie atitudinea față de animale? Există război just? Clonarea este o problemă morală? Filosofia postmodernă bazată pe teoria evoluției contestă unicitatea naturii umane, creată după chipul lui Dumnezeu (Gen 1:26-27). Vorbim despre o sfidare a textului biblic, cu consecințe majore asupra înțelegerii ființei umane.

Am susținut că Biblia are răspunsuri la aceste întrebări. Pretențiile așa numitei etici practice la noutate sunt false. Într-o formă sau alta întrebările respective se regăsesc în vechile întrebări de natură morală din istorie.

Am observat că o serie de filosofi pledează pentru o soluție exterioară la problema naturii umane. Martin Heidegger a căutat să descopere calea prin care natura umană ajunge să se autentifice. El formulează trei presupoziii: a) ceva există – *Ființa – Dasein*, b) acest ceva se descoperă oamenilor, și c) limbajul este calea comună dintre exterior *Ființă și omul ca ființă* cu literă mică. Totuși limbajul ne comunică că ceva există. Spre final, el susține că ar trebui să ascultăm poetul care se pare că devine profet, comunicându-i omului sensul existenței. Filosofia existențială postmodernă recunoaște că omul trăiește o dilemă, oscilând neexplicabil între bine și rău.

Analizând perspectiva teologiei creștine, am înțeles că Scriptura susține că natura umană este condiționată moral. Viața lui depinde de raportarea sa la Creator. Omul are capacitatea să înțeleagă și să răspundă mesajului Creatorului. Omul poate alege fie să asculte sau să i se împotrivească (Deut 30:19-20).

Biblia susține că la început a existat o perioadă în care omul nu a fost rău. Despre problema omului vorbește Genesa 1-3, care ne spune că în prezent omul se află într-o stare de alienare morală. De asemenea el experimentează o vină morală reală, care l-a întrăinat de sine, de semeni și de Dumnezeu. Violența este un simptom al anormalității omului. *Căderea* este dovedită în istorie – în timp și spațiu.

Călcând porunca divină, omul s-a făcut vinovat. Biblia vorbește despre consecințele căderii. Cartea Deuteronom înregistrează o serie de binecuvântări sau blesteme condiționate moral (Deut 28:2-4, Deut 28:15-20). Biblia vorbește și despre soluția la problema naturii umane căzute. Ea descrie un Dumnezeu personal care în dragostea Lui pentru om, L-a sacrificat pe Fiul Său – Isus Hristos, pe o cruce, în istorie. Moartea lui Hristos

a rezolvat vina morală a omului. Valoarea infinită a morții Sale înlocuiește moartea omului căzut (Ioan 3:16, cf., Fapte 4:12, 2Tim 2:5-6). În felul acesta este posibilă regenerarea naturii umane. Se vorbește despre transformarea omului vechi, care dobândește o natură nouă (Col 3:9-10) care se manifestă altruist și teocentric (Gal 5:22-23, Gal 2:20, 2 Cor 5:15).

Bibliografie:

- *BIBLIA*, versiunea Dumitru Cornilescu corectată, Societatea Blică Interconfesională din România, 2016.
- „AGLIETTI, Tom, „Are we born good or evil? (naughty or nice) - BBC Earth, în <https://www.bbcearth.com/news>, 4 iulie 2022.
- *BIBLIA*, versiunea Dumitru Cornilescu corectată, Societatea Blică Interconfesională din România, 2016.
- ARISTOTLE, *Nicomachean Ethics*, Indianapolis & Cambridge, Hackett Publishing, 2014.
- ARISTOTLE, *Physics*, Indianapolis & Cambridge, Hackett Publishing, 2018.
- ARISTOTLE, *Methaphysics*, John H. McMahon, trans., New York, Dover Publications, 2013.
- ARISTOTLE, *Aristotle's Ethics and Politics*, John Gillies ed., transl., London: T. Cadell and W. Davies, 1813.
- ARISTOTLE, *De Anima*, R. D. Hicks transl, New York: Cosimo, Inc., 2008 (1931).
- BAUDELAIRE, Charles, *The Flowers of Evil*, Oxford University Press, 1998.
- CONFUCIUS, *The Analects*, New York, Dover Thrift Editions Publications (1995), Courier Corporation, 2012.
- „CONFUCIUS, Maestrul gândirii chineze. Ce învățăm de la el?”, în <https://historia.ro> Portret, accesat 9 iulie 2022.
- „CONFUCIUS Opere Chineze - „Cartea Schimbrilor, „Cartea Poeziei, „Cartea Documentelor, „Cartea Ritualurilor, „Cartea Muzicii” uploaded by Ion Mischevca, în Confucius Opere – Scribd, <https://ro.scribd.com/doc>, accesat 26 iulie 2022.
- DAWKINS, Richard, *The Selfish Gene*, Oxford University Press, 2016.

- ✦ HAN, Feizi, Burton Watson, transl., *Han Feizi: Basic Writings*, New York, Columbia University Press, 2003.
- ✦ FREUD, Sigmund, *General psychological theory*, Collier Books, 1963.
- ✦ GONG, Dezhen, Confucius, *His Life, Thought, and Influence: A Collection of Speeches During a European Tour*, Government Information Office, 1991.
- ✦ GLESSNER-Creel, Herrlee, *Chinese Thought from Confucius to Maotse-Tung*, Chicago, 1953.
- ✦ HAITAS, Daniel, „Shang Yang and Legalist Reform in Ancient Chinese State of Qin,” LESIJ NO. XXV, VOL. 1/2018, p. 100-110, în <http://lexetscientia.univnt.ro>, accesat 9 iulie 2022.
- ✦ HARRIS, Thomas Anthony, *I'm OK, You're OK: A Practical Guide to Transactional Analysis, Volume 10*, Harper & Row Publishers, 1969.
- ✦ HEIDEGGER, Martin, *Being and Time*, State University of New York (SUNY) Press, 2010, p. xviii, xxix, 1-26.
- ✦ HEIDEGGER, Martin, în „Rectoratul 1933-1934,” în *Revista de metafizică*, 1985, p. 483
- ✦ HOBBS, Thomas, *Leviathan*, A.P. Martinich, ed., Broadview Press, 2002.
- ✦ „HUMAN NATURE Definition & Meaning”, în Merriam-Webster Dictionary în <https://www.merriam-webster.com>, accesat 23 iulie 2022.
- ✦ JAMES, William, *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*, Modern library, 1902.
- ✦ KANT, Immanuel, *Critique of Practical Reason*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.
- ✦ KING, Peter J., *O sută de filozofi: ghid prin lumea celor mai mari gânditori*, București: Enciclopedia RAO, 2006.
- ✦ KIERKEGAARD, Søren, *Fear and Trembling*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.
- ✦ LAOZI, *Dao De Jing*, University of California Press, 2019.
- ✦ LAMPMAN, Steve, *One Christian's Perspective of Man's Dilemma God's Solution*, Santa Cruz: Lampman Press, 2013.
- ✦ LEGGE, James, transl., *The Life and Works of Mencius*, London, Thrubner & CO., Lippincott, 1875.
- ✦ MAZILU, Dumitru, *Drepturile omului: concept, exigențe și realități contemporane*, Lumina Lex, 2000.

- ✦ MENCIUS, *Mencius*, Philip Invanhoe, ed., Irene Bloom, trans., Columbia University Press, 2011.
- ✦ MORRIS, Christopher W., *The Social Contract Theorists: Critical Essays on Hobbes, Locke, and Rousseau*, Rowman & Littlefield, 1999.
- ✦ MORELAND, J. P., Scott B. Rae, *Body & Soul: Human Nature the Crisis in Ethics*, Dowers Grove: InterVarsity Press, 2000.
- ✦ PLATO, *Republic*, Robin Waterfield, trans., Oxford: Oxford University Press, 2008.
- ✦ PRICE, Jonathan, *The Way of Confucius*, Compendium, 2010.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Drept bisericesc*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014.
- ✦ ROUSSEAU, Jean-Jacques, *Emile*, Mineola, New York, Dover Publications, Courier Corporation, 2013.
- ✦ SCHAEFFER, Francis A., *Trilogia*, Oradea, Editura Cartea Creștină, 1992.
- ✦ SOBER, Elliott, David Sloan Wilson, *Unto Others: The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior*, Harvard University Press, 1999.
- ✦ SHANG, Yang, J.J. Duyvendak, transl., *The Book of Lord Shang: A Classic of the Chinese School of Law*, New Jersey, The Lawbook Exchange, Ltd., 2003.
- ✦ „SHANG Yang -Chinese statesman - Encyclopedia Britannica, în <https://www.britannica.com>», accesat 9 iulie 2022.
- ✦ SHARON, Tamar, *Human Nature in an Age of Biotechnology: The Case for Mediated Posthumanism*, Springer Science & Business Media, 2013.
- ✦ SFETCU, Nicolae, „Platon, *Republica: Despre justiție – Dialectica și educația*, Multimedia Publishing, 2022.
- ✦ SINGER, Peter, *Practical Ethics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
- ✦ SINGER, Peter, *Practical Ethics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.
- ✦ SINGER, Peter, *One World Now: The Ethics of Globalization*, Yale University Press, 2016.
- ✦ SINGER, Peter, *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*, New York review, 1975.
- ✦ SMITH, Huston, *The Religions of Man, Volume 10*, Harper & Raw Publishers, 1958.

- ✦ „STATE OF NATURE, Definition, Hobbes, Locke, Rousseau, în <https://www.britannica.com>», accesat 10 iulie 2022.
- ✦ „SMUMMARY ARISTOTLE on Human Nature. From Mind to Anatomy,” pp. 319-321, în <http://filosofia.flu.cas.cz>», accesat 26 iulie 2022.
- ✦ SUMNER, William Graham, Albert Galloway Keller, *The Challenge of Facts and Other Essays*, BiblioBazaar, 2009.
- ✦ SUMNER, William Graham, *Collected Essays in Political and Social Science*, New York, Henry Holt and Company, 1885.
- ✦ TSAI, D F-C, „The bioethical principles and Confucius’ moral philosophy” în *J Med Ethics* 2005; 31:159–163.
- ✦ TURNER, Philip C., Alexander G. McLennan, Andy Bates, Mike White, *Molecular Biology*, New York, Taylor and Francis Group, 2005.
- ✦ XUNZI, Eric L. Hutton, transl., *The Complete Text*, Princeton & Oxford, Princeton University Press, 2014.
- ✦ WARD, Adrian F., „Scientists Probe Human Nature-and Discover We Are Good,” în <https://www.scientificamerican.com>», 4 iulie 2022.
- ✦ WHITE, Burton L., *The First Three Years of Life*, Simon & Schuster, 1993.
- ✦ ZHENGYUAN, Fu, *China’s Legalists: The Earliest Totalitarians and Their Art of Ruling*, New York, London, M.E. Sharpe, 1996.